

Naturvårdsverkets ärendenr:
NV-07493-17
VERKSAMHETSBERÄTTELSE
för naturum Vattenriket

Verksamhetsberättelse för naturum Vattenriket År 2017

Tranvårdar redo att möta besökare vid Pulken. Foto Patrik Olofsson.

BESÖKSADRESS: Naturumsvägen 2
POSTADRESS: 29180 Kristianstad
TEL: 044-132330
E-POST: naturum@kristianstad.se
INTERNET: www.vattenriket.kristianstad.se
FACEBOOK: naturum Vattenriket

SAMMANFATTNING	3
INLEDNING	5
1. SYFTE	5
1.1. Lokala och regionala syften för det egna naturumet	5
2. UTVÄRDERING AV MÅL FÖR VERKSAMHETSÅRET 2017	6
2.1. Årets mål	6
2.2. Utvärdering av årets mål	6
2.3. Målgrupper för det egna naturumet	10
3. UTVÄRDERING AV ANALYS AV RISKER/MÖJLIGHETER UNDER ÅRET	10
3.1. Utfall av nulägesbeskrivning	10
3.2. Utfall av förväntade möjligheter	10
3.3. Förväntade risker inför året	11
4. UTVÄRDERING AV NATURUMS VERKSAMHET	11
4.1. Övergripande planering för året	11
4.2. Teman	11
4.3. Programverksamhet	12
4.4. Tillfälliga utställningar	16
4.5. Kommunikationsinsatser	17
5. UTVÄRDERING AV PERSONAL	18
5.1. Utvärdering av personalinsats	18
6. UTVÄRDERING AV KOMPETENSUTVECKLING AV PERSONAL	18
6.1. Utvärdering av kompetensutveckling av personal	18
7. UTVÄRDERING AV FÖRNYELSE AV FAST UTSTÄLLNING	19
7.1. Utvärdering av årets förnyelse av fast utställning	19
7.2. Budget och finansiering för förnyelse av fast utställning	20
7.3. Förankring	20
8. UTVÄRDERING RENOVERING, FÖRÄNDRING AV FASTIGHET/LOKALER	20
8.1. Utvärdering av renovering, förändring av fastighet/lokaler	20
9. UTVÄRDERING AV ÖVRIGA INSATSER	20
9.1. Utvärdering av övriga insatser	20
10. UPPFÖLJNING	26
10.1. Besökarundersökningar	26
10.2. Naturums statistik	26
10.3. Tankelistning	26
11. BUDGET FÖR NATURUM	27

Sammanfattning

Naturum Vattenriket har fortsatt att locka många gäster. Årets resultat landade på 102 012 besökare. Under juli och november slogs besöksrekord. En bidragande anledning är att Café Årum slog upp dörrarna i juni med vällagad mat med lokala och ekologiska förtecken. Sociala och digitala medier bidrog också till framgången. Många hittade till naturum via TripAdvisor där naturum Vattenriket fick Certificate of Excellence och var besöksmål nummer ett i Kristianstad.

Under året har fokus legat på de gratistjänster som naturen bjuder oss på- ekosystemtjänster. På naturum har man kunnat "smaka" på Vattenrikets ekosystemtjänster genom olika spännande programaktiviteter och i början av året hade filmen Ekosystemtjänster i Kristianstads Vattenrike världspremiär. Jätteroligt är att filmen har visats över 2000 gånger såväl som en del i undervisningen på kommunens skolor som i nationella och internationella sammanhang!

Vart femte år utvärderas landets naturum av Naturvårdsverket. I år var det naturum Vattenrikets tur. Betyget blev gott! Kraven på bemanning, utställning och verksamhet uppfylls med råge. Centrum för naturvägledning skriver: *"I naturum Vattenriket känner sig besökaren väntad och välkommen! Här finnset brett och rikt utbud av både bemannad och obemannad naturvägledning för många målgrupper, oavsett om man kommer som förstagångs- eller återkommande besökare."*

Under året har vi arbetat med ett par nya projekt som fått stor uppmärksamhet och som vi gärna vill lyfta fram som goda exempel.

Genom projektet "Ny i Vattenriket" har vi nått nya målgrupper och förbättrat naturums utställning. En ny pekskärm där besökarna kan välja bland tio språk kom på plats i naturums utställning. Dessutom anställde vi en kvinna från Syrien. Genom sitt modersmål, arabiska, och ett brett kontaktnät blev hon en genväg till att nå fler besökare. Under våren kunde vi bjuda på tranprat på arabiska och till och med en busstur till Pulken med många familjer med arabiska som modersmål.

Genom projektet Tranvärdar har vi kunnat utöka bemanningen vid trandansen vid Pulken avsevärt och samtidigt engagera lokalsamhället som volontärer. Tranvårdsprojektet är ett samarbete där vi involverat Nordöstra Skånes fågelklubb, Naturskyddsföreningen och Vattenrikets vänner. Alla tranvärdarna fick en utbildning om både om tranor och om Vattenriket. Föreningarna en liten ersättning för att medlemmarna ställer upp.

På trandagen den 25 mars gick startskottet för tranvärdar vid Pulken. Omkring tusen besökare ville vara med och fika på tranbullar, lyssna på tranguidning och fira tranorna! Varje dag från förmiddag till skymning visade tranvärdarna i tubkikare, berättade om tranorna vid Pulken och om andra fina platser att besöka i Vattenriket. Konceptet blev mycket uppskattat och utvärderingen visade att tranvärdarna vill vara med nästa år också.

I utställningen är det stora tillskottet en ny film till vår populära åkattraktion Opteryx. Filmen "Skogsbad" har blivit väldigt populär och fått fina recensioner.

Kristianstad 2018-02-12

Karin Magntorn

Inledning

1. Syfte

Under den här punkten beskrivs hur syftet för naturum uppfylls (enligt de nationella riktlinjerna för naturum, rapport 6696).

Verksamheten vid naturum ska:

- *välkomna besökaren genom att vägleda om vad man kan se, uppleva och göra i området,*
- *inspirera besökaren till att uppleva och vistas i naturen, skapa nyfikenhet och bidra till förståelse och engagemang för natur och naturvård,*
- *fördjupa besökarens förståelse för naturområdet: förklara vad som hänt, händer och varför det sker,*
- *bidra till att öka besökarens kunskap om ett naturområdes naturvetenskapliga, natur-, kultur- och upplevelsemässiga värden samt hur människan använt sig av och påverkat naturen,*
- *motivera besökaren att använda naturområdet på ett sådant sätt att områdets naturvärden, kulturvärden och andra upplevelsemässiga värden bevaras långsiktigt,*
- *arbeta för att skola och annan undervisning ska besöka och använda naturum,*
- *ge information om hur tillgängligt området är, hur man tar sig dit och hur man hittar där,*
- *sprida kännedom om en trakts naturskyddade områden och andra besöksmål för friluftslivet.*

1.1. Lokala och regionala syften för det egna naturumet

Naturum Vattenriket är mötesplats och besökscenter i Biosfärområde Kristianstads Vattenrike, ett stort område med mycket höga och varierade naturvärden. I Vattenriket har vi 21 besöksplatser med fågeltorn, stigar och utemuseer. Naturum Vattenriket är kronan på verket med utställning, möteslokal och restaurang. Här berättar vi hur biosfärområdet fungerar och visar vägen ut i Vattenriket.

Syften för naturum Vattenriket är bl. a.

- Att bidra till att Biosfärområde Vattenriket uppfyller Unescos riktlinjer för Biosfärområden genom det svenska Biosfärprogrammet.
- Att vara en resurs i Kristianstads kommuns övergripande arbete med att vara en attraktiv kommun med en långsiktigt hållbar livsmiljö, t ex genom att uppfylla målen i kommunens styrkort om Friska ekosystem.
- Att vara den naturliga mötesplatsen i Biosfärområde Vattenriket.
- Att visa vägen ut i Vattenriket.
- Att bidra till delaktighet och engagemang för Vattenriket i bygden.
- Att vara en av Kristianstads stora attraktioner inom besöksnäring samt bidra till att utveckla en hållbar turism i Vattenriket.

2. Utvärdering av mål för verksamhetsåret 2017

Målen är markerade med grönt om vi helt uppfyllt målet under 2017, med gult om vi delvis uppfyllt målet och med rött om målet inte är uppfyllt.

2.1. Årets mål

För varje naturum är det viktigt att utifrån naturums syften ta fram och beskriva egna uppföljningsbara mål i verksamhetsplaneringen, prioritera bland dessa samt genomföra ett löpande utvärderingsarbete.

Naturum Vattenrikets mål för 2017 var i korthet:

1. Naturum skall vara en naturlig mötesplats och besökscenter för Biosfärområde Vattenriket.
2. Naturum skall ha ett rikt och varierat programutbud för alla åldrar och målgrupper.
3. Naturum skall visa vägen in i Vattenriket.
4. Naturum skall bidra till att öka engagemanget för Vattenriket i bygden.
5. Naturum skall erbjuda pedagogisk verksamhet för förskola/grundskola och gymnasium.
6. Naturum skall samarbeta med lärosäten på universitetsnivå.
7. Naturum skall hjälpa till att ta fram och sprida information om Vattenriket för olika målgrupper, via olika kanaler och med olika sätt att kommunicera.
8. Naturum skall bidra till att locka turister till Kristianstad med Vattenriket som attraktion samt bidra till att möten förläggs i Kristianstad med Vattenriket som bidragande anledning.

2.2. Utvärdering av årets mål

1. Naturum skall vara en naturlig mötesplats och besökscenter för Biosfärområde Vattenriket med följande konkreta mätbara mål:

Mål	Resultat	
Naturum är en viktig del i Biosfärområdets arbete med att uppfylla styrkortets mål om Friska ekosystem.	Ja, genom naturums fokus på ekosystemtjänster i program och utställning.	
Naturum är öppet fler än 320 dagar.	Nästan. Naturum har haft öppet 318 dagar.	
Naturum har fler än 100 000 besökare.	Naturum hade under året 102 012 besökare.	
Naturum är platsen för fler än 10 större möten med anknytning till Vattenriket.	Ja, naturum var under året platsen för betydligt fler	

	stora möten.	
Minst 100 grupper bokar naturvägledning på naturum.	Nästan. Utöver skolklasser har 92 grupper bokat guidning eller föredrag under 2017.	

2. Naturum skall ha ett rikt och varierat programutbud för alla åldrar och olika målgrupper med följande konkreta mätbara mål:

Mål	Resultat	
Naturum erbjuder under året ett varierat program utifrån årets huvudtema "Naturens nyttor i Vattenriket". Minst 400 programpunkter erbjuds.	Ja. 506 programpunkter med 18 832 deltagare.	
I naturums programråd ingår minst 5 externa parter.	Ja, fler än 5 externa parter medverkar	

3. Naturum skall visa vägen in i Vattenriket med följande konkreta mätbara mål:

Mål	Resultat	
Naturum har ett fortsatt fokus på att "få ut besökare från naturum" genom att förlägga programaktiviteter som Skogsbad, vandringar och cykelturer till besöksplatser i biosfärområdet.	Ja. Vi har tillsammans med föreningarna genomfört 154 exkursioner.	
Naturum arbetar med en fortsatt utveckling av naturvägledning som verktyg och kunskapsfält. Under 2017 fokuserar vi på <i>det artrika Vattenriket och att kommunicera ekosystemtjänster</i> .	Det artrika temat har genomsyrat programmet med bland annat Artrika söndagsvandringar som ny programpunkt.	

4. Naturum skall bidra till att öka delaktigheten och engagemanget för Vattenriket i bygden med följande konkreta mätbara mål:

Mål	Resultat	
Naturum har ett fortsatt samarbete med Vattenrikets vänner. Minst 5 gemensamma aktiviteter genomförs.	Ja, bland annat genom Tranvårdar samt Öppen borg på Lillö	
Naturum har ett fortsatt samarbete kring utbildning av Biosfärambassadörer. Minst 20 nya ambassadörer utbildas under 2017.	Ja, 20 nya biosfärambassadörer har utbildats.	
Naturum samarbetar med nya aktörer som Hälsoträdgården, Kompis Sverige och Urbana Hembygdsgården i minst 5 gemensamma aktiviteter.	Ja, bland annat genom Äldredag vid Ekenabben samt Skogsbad vid Norra Lingenäset.	

5. Naturum skall erbjuda verksamhet för förskola/grundskola och gymnasium med följande konkreta mätbara mål:

Mål	Resultat	
Den pedagogiska verksamheten vid naturum omfattar minst 80 elevgrupper och 1600 elever	Ja. 85 skolklasser med 1802 elever har omfattats av vår pedagogiska verksamhet.	
Biosfärläger genomförs med minst 20 elever	Ja, ett mycket uppskattat Biosfärläger med 20 deltagare är genomfört	
Fortsatt samarbetet med Biosfärenhetens ekologer och de projekt som genomförs i Biosfärområdet.	Ja, genom den pedagogiska verksamheten på naturum har flera skolklasser varit med och hjälpt till i vattenvårdsprojekt bl a i Vramsån	
Under året skall naturum rusta upp två uteklassrum.	Målet ändrat. Vi valde bort uteklassrum vid naturum. Däremot är uteklassrummet vid havet nästan färdigt.	

6. Naturum skall samarbeta med lärosäten på universitetsnivå med följande konkreta mätbara mål:

Mål	Resultat	
Konferensen BIOSFÄR 2017 genomförs tillsammans med kollegor på Biosfärenheten	Konferensen genomfördes i fullsatt hörsal den 21 november.	
Samarbetet med lärarutbildningen fortsätter. En omgång lärarstudenter erbjuds samarbete	Ja, samarbetet genomfördes med mycket nöjda studenter.	
Naturumföreståndaren tillsammans med kollegor på Biosfärenheten är involverade i ett flertal större forskningsprojekt som bedrivs vid Högskolan Kristianstad och Stockholms Universitet	Ja, under året har naturumföreståndare deltagit i flera workshops med koppling till forskningsprojekten kring ekosystemtjänster.	

7. Naturum skall hjälpa till att ta fram och sprida information om Vattenriket för olika målgrupper, via olika kanaler och sätt att kommunicera med följande konkreta mätbara mål:

Mål	Resultat	
Naturum är delaktigt i de informationssatsningar som genomförs från Biosfärenhetens sida under året. Under 2017 är det fokus på ekosystemtjänster samt på havet genom det nya Utemuseum Äspet.	Under våren hade filmen om Ekosystemtjänster premiär. Den har visats över 2000 ggr på Youtube under året. Utemuseum Äspet invigdes i juni.	
Naturum skall fortsätta förbättra utställningen i naturum. Under 2017 läggs fokus på att lansera nya filmen till Opteryx.	Den nya Opteryxfilmen hade premiär i februari.	
Naturum skall förbättra informationen på andra språk än svenska. Under 2017 lanseras en ny modul Ny i Vattenriket med text på 10 olika språk.	Modulen Ny i Vattenriket lanserades under april.	
Vi fortsätter att använda facebook som kanal för informationsspridning i vårt dagliga arbete. Under året är målet att passera 3 500 gillare.	Vi har inte riktigt nått vårt mål. Vid årsskiftet hade vi 3377 gillare på Fb.	
Vi fortsätter att använda Instagram och #vattenriket med målet att under året få in 500 nya bilder taggade med #vattenriket.	Vid årsskiftet fanns 3 557 bilder taggade med #vattenriket.	

8. Naturum skall bidra till att locka turister till Kristianstad med Vattenriket som attraktion samt bidra till att möten förläggs i Kristianstad med Vattenriket som bidragande anledning med följande konkreta mätbara mål:

Mål	Resultat	
Vi fortsätter att arbeta aktivt med Tripadvisor som verktyg och erhålla ett nytt Certificate of Excellence för 2017.	Ett nytt Certificate of Excellence erhöles under våren och naturum Vattenriket är nummer 1 av saker att göra i Kristianstad, med 141 positiva omdömen.	
Naturum har nära kontakt med personal inom Kristianstads kommun som arbetar med turismutveckling för att planera gemensamma satsningar och aktiviteter. Minst en gemensam marknadsföringsinsats genomförs under året.	Ja, t ex under Jamboree 17.	
Naturum är en resurs i Kristianstad vid stora evenemang som förläggs till staden. Målet är att minst fem större grupper som besöker Kristianstad	Ja, fler än 5 grupper som besöker K för ett annat syfte har också besökt	

utifrån ett annat evenemang även besöker naturum.	naturum, t ex i samband med vänortsbesök eller vid Jamboreen.	
---	---	--

2.3. Målgrupper för det egna naturumet

Naturum Vattenriket skall vara en resurs för många olika målgrupper. Vi brukar använda mottot *"inte bara för Fjällrävenfolket"* för att spegla bredden som vi strävar efter. Alla målgrupper är lika viktiga för att bilda den helhet som naturum står för.

Vi har därmed en bred målgrupp som omfattar boende i Kristianstad med omnejd, skolklasser och barnfamiljer, turister och dagsbesökare, studiegrupper från myndigheter, företag och kommuner, högskole- och universitetsstudenter, bussbolag med större grupper samt utländska besökare i allt större omfattning.

Under 2017 har vi satsat på att locka allt fler nya svenskar. Vår nya modul med information på 10 språk har varit till stor nytta. Vi anställde under året också en receptionist från Syrien med arabiska som modersmål och med stort kontaktnät bland barnfamiljer från Syrien. Vi inledde samarbeten med andra aktörer som Kompis Sverige och Urbana Hembygdsgården. Genom dessa initiativ har vi mött många nya besökare och kunnat bidra med både upplevelser och naturvägledning på naturum och t ex ute i Vattenriket för många.

3. Utvärdering av analys av risker/möjligheter under året

I verksamhetsplanen redovisades risker och möjligheter som kunde komma att påverka planeringen, analyser och omvärldsfaktorer samt hur ni förbereder er inför förändringar.

3.1. Utfall av nulägesbeskrivning

Många delar i beskrivningen stämmer med utfallet. Upphandling av tjänstekoncession för restaurangen genomfördes och ny restauratör för Café Årum tillträdde i juni.

3.2. Utfall av förväntade möjligheter

Varje år bjuder på nya möjligheter. För 2017 såg vi framför oss att Café Årum skulle servera god och närproducerad mat. Det blev som vi hoppades och ny restauratör tillträdde i juni. Under året har Café Årum serverat fler än 15 000 luncher.

Vi hade också bland möjligheterna lyft fram våra tre stängda veckor i januari som en nödvändighet för ökad planering och därmed kvalitet på arbetet. Det blev som vi hade hoppats en välbehövlig paus.

I utställningen såg vi framför oss hur vi skulle kunna åtgärda flera eftersatta brister, framförallt att förbättra informationen på andra språk i utställningen. Detta genomfördes i början av året genom den nya modulen Ny i Vattenriket samt lösa ark med översättningar på engelska och tyska i anslutning till utställningsmodulerna.

Vi lyfte fram möjligheten att träffa nya målgrupper genom samarbeten med andra aktörer inom integration, folkhälsa och äldre. Dessa samarbeten har varit över förväntan positiva och har lett till många nya projekt och kontaktytor.

Vi lyfte fram planarbetet kring Härlövs backar och hur det skulle kunna bidra till att skapa en fin entrémiljö runt naturum, med utvecklat uteklassrum, spångad led i våtmarkerna mot Vilans strandängar. Flera delar av detta har infriats under året, t ex så har vi fått ett nytt skärmtak och en fin lektya för våra uteaktiviteter. I slutet av året kom ett efterlängtat toalettus på plats. Projekteringen för informationsytor pågår och under kommande år påbörjas också projektering för spång och gömsle.

3.3. Förväntade risker inför året

Vi hade identifierat risk för att inte få en ny restauratör på plats i tid för säsongen och också att vi skulle drabbas negativt av ett sådant läge. Delvis blev detta besannat eftersom ny restauratör inte tillträdde förrän i juni. Vi fick budgetkompensation för våra minskade intäkter från bokningar.

Vi beskrev också farhågor inför naturums närområde på den gamla deponin, där det i en undersökning visat sig vara höga halter av PAH. Området närmast naturum har under året säkrats genom att rena massor har lagts på. Arbetet fortsätter under kommande år med större delar av den gamla deponin.

I februari drabbades bygden av en stor förlust när Safaribåtarnas kapten hastigt gick bort. Under 2017 har därmed inga båtturer kunnat komma till stånd och verksamheten är till försäljning. Detta är ett stort tapp för Vattenriket och därmed för naturum.

Punkt 4 – beskriver de aktiviteter som bidragit till att syfte och mål uppfyllts.

4. Utvärdering av naturums verksamhet

4.1. Övergripande planering för året

Naturums öppettider har varit såsom angivet i verksamhetsplanen.

4.2. Teman

Naturum Vattenriket bygger programverksamheten på teman som skall spegla såväl arbetet i Biosfärområdet som årstiderna i Vattenriket. Under 2017 har vi följt det som angavs i verksamhetsplanen.

- VINTER I VATTENRIKET 1/1-1/3
- TRANOR OCH ANDRA VÅRTECKEN 1/3-9/4
- ARTRIKA VATTENRIKET 10/4-18/6
- SOMMAR I VATTENRIKET 19/6-20/8
- SMAKA PÅ VATTENRIKET 21/8-31/10
- FORSKARVECKOR 1/11-30/11
- JUL PÅ NATURUM 1/12-31/12

Huvudtemat för året har varit *Naturens nyttor i Vattenriket* med fokus både på artrika upplevelser som kulturella ekosystemtjänster och på goda lokala produkter som försörjande ekosystemtjänster. Även Biosfärlägrete följde årets tema Naturens nyttor i Vattenriket.

4.3. Programverksamhet

Programverksamheten under 2017 knöts till de teman som beskrivits ovan. Varje tema har omfattat ett stort antal programpunkter. Under året har vi genomfört 506 programpunkter med 18 832 deltagare.

Naturum producerade under 2017 tre programblad som vart och ett trycktes i en upplaga på ca 7 000 exemplar.

Informationen om programpunkterna spreds via vårt tryckta program samt via hemsida, blogg och facebook. Dessutom sprids det genom tidningarnas, radions och kommunens evenemangskalender.

Under året fick vi extra draghjälp genom många och mycket stora annonser vi fick publicerade genom kommunens avtal med Kristianstadsbladet.

Särskilt vill vi lyfta fram följande genomförda aktiviteter.

Premiär för Opteryxfilmen

Februarilovet inleddes med premiärvisning av vår nya Opteryxfilm Skogsbad.

Längs turen får besökarna möta både signalkräftor, elritsor, flodpärlmusslor och näcken. Filmen fick fina recensioner av naturums besökare!

Ulliga gulliga djur

Vi förstärkte vårt artrika tema med riktigt februarilovspysse under rubriken Ulliga, gulliga djur.

Stora som små tovade och nålfiltade för glatta livet.

Programpunkten var väldigt välbesökt och många stannade en lång stund på naturum för att skapa småkryp, blommor och bin.

Tranfest vid Pulken

Vi inledde 2017 års transäsong på Trandagen den 25 mars. Tranorna var tidigt på plats i år och minst 6 000 tranor stod på fältet till glädje för de runt 1 200 besökarna.

Många tranvårdar fanns på plats för att hjälpa till att visa de majestätiska fåglarna i tubkikare.

Gissa fejset

Tillsammans med John Hallmén och hans fantastiska fotografier fick vi uppleva småkrypens värld i makroperspektiv. Johns fina bilder fick stanna kvar som tillfällig utställning under hela sommaren i vår hörsal där besökare kunde fortsätta att "gissa fejset".

Dur i natur

Under stadens Kulturnatt bjöd naturum på "Dur i natur" med guidning och körsång. Längs Linnérundan berättade naturumföreståndaren om Vattenriket och Kören Trekvart fördjupade upplevelsen. Allt avslutades med en vårkonsert i Lillö borgruin, en av Vattenrikets besöksplatser.

Orkidéer som luras, bedrar och förför

Vi fortsatte det artrika spåret och lät Pav Johnsson ta med oss med ut på en vandring bland orkidéernas skönhet.

Platsen var Mosslanda, en av Vattenrikets mer okända besöksplatser. Många hittade dit och Pav fick guida en grupp med drygt 50 deltagare bland sankt pers- och göknycklar.

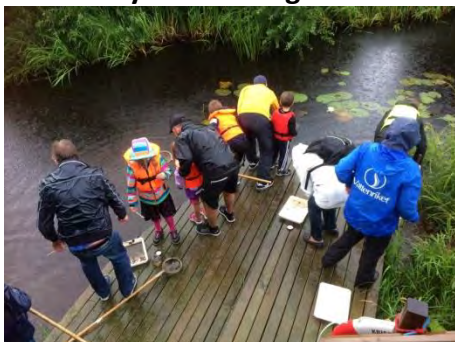
Skogsbad- rofyllda vandringar i Vattenriket skogar

I Japan kallas det *shinrin-yoku*. På svenska betyder det skogsbad. I vår tolkning är det att upptäcka skogens lugnande verkan tillsammans med en naturvägledare.

Vi valde ut en handfull fina och olika skogar i Vattenriket. På dessa platser bjöd vi besökarna på Skogsbad genom att promenera i lugnt tempo och varva tystnad, avkopplande och fokuserande sinnesövningar med prat om varför vi mår bra av att vara ute i naturen.

Från klodyvel till fiskigel

Hela sommaren har vi erbjudit en mycket välbesökt programpunkt där vi håvade i Helgeåns rika miljö. Detta år ingick alla håvningarna i Sommarlovssatsningen som Kultur och Fritidsförvaltningen driver. Det var väldigt många som ville upptäcka den myllrande mångfalden - inte ens ösregn kunde hålla besökarna borta!

Qigong på taket

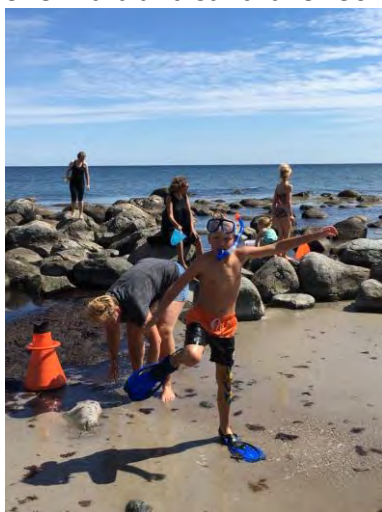
Även denna sommar har vi hållit den uppskattade morgongqigongen på naturums takterrass. Varje vecka har runt 45 personer startat sin torsdagsmorgon med mjuka rörelser tillsammans med oss. Denna sommar har också Café Årum fixat frukost till alla fikasugna.

Musik i redet

Musik i redet finns i naturums program för att stanna. Detta år har vi haft musiker på plats vid sex tillfällen och med helt olika karaktär. Vi har bjudit på Händels Water Music, medeltida musik, storbandsjazz, klassiska toner och soulpop. Varje gång med många hundra i publiken.

Snorkla bland sandräkor och sågtång

Detta år ville vi fokusera lite extra på havet i anslutning till Utemuseum Äspet. Därför har vi haft fyra tillfällen då vi undersökt livet under ytan på stranden. Vi har tillhandahållit håvar, våtdräkter, vattenkikare, snorkel, cyklop och fenor. Och flytvästar såklart. Och barn och vuxna har bjudit på upptäckarglädje. Den 4 augusti slog vi rekord med 102 besökare under eftermiddagen. Men så var det också en av få riktigt härliga stranddagar vid havet.

Smaka på Vattenriket

Under tre lördagar i september fick besökarna chansen att leka med maten tillsammans med gastronomen och matkreatören Tora Olsson från ToraFloraFood. Naturliga råvaror från naturens skafferier förvandlades till skogsmullemuffins, energibollar och vackra smoothietavlor som sedan slank ned i magen på över 100 besökare

Äpplets story

I linje med årets huvudtema "Naturens nyttor i Vattenriket" tittade vi närmare på hur ett äpple blir till och andra gratistjänster vi får från naturen i Äpplet story i oktober. Deltagarna förundrades över fotosyntesen, pollinering, mångfalden av bin och mycket annat när vi gick på djupet i naturens fantastiska ekosystem och dess nyttor för oss människor.

Höstlov med Grönsakstryck

Vi fortsatte att leka med maten under temat "Smaka på Vattenriket" under höstlovet. Stora och små lät färg och kreativitet flöda när grönsaker mötte tyg och fantastiska alster skapades! De hängdes sedan upp och blev till en färgsprakande utställning under ett par veckor i hörsalen.

Biosfär 2017

Årets biosfärkonferens "Biosfär 2017" blev som vanligt fullsatt och mycket uppskattad. De populärvetenskapliga föredragen vände sig till alla med intresse för ny forskning i Vattenriket och handlade om allt från jordbildning, våtmarkskemi och ekosystemtjänster till uttrar och läkemedel i avloppsvattnet.

4.4. Tillfälliga utställningar

Årsutställningen för 2017 handlar om det artrika Vattenriket och om ekosystemtjänster. Vi har kompletterat årsutställningen med enklare utställningar på utsidan av Opteryx som har bytts ut vid varje tema. Under vintern byggde vi upp en ny barnhörna med vintertema som var mycket populär. Under våren och sommaren har vi haft en fotoutställning med bilder på John Hallméns Minimonster. Kopplat till den har vi haft en populär "Gissa fejset" uppgift. Från augusti och framåt har en fotoutställning kring ekosystemtjänster med foton av Patrik Olofsson hängt i hörsalen.

Under vårens och sommaren artrika tema har vi också haft en utställning av växter från olika temalandskap i Vattenriket.

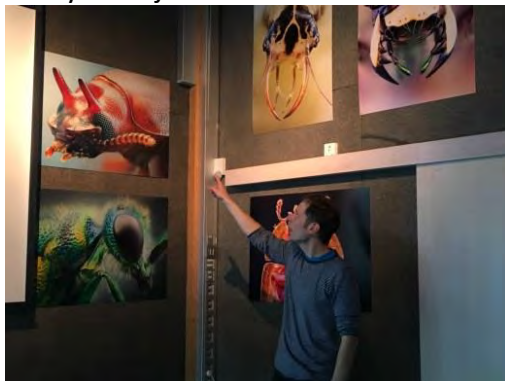
Under augusti när vi har provfiske av mal i Vattenriket har vi haft malakvarium i utställningen under en veckas tid.

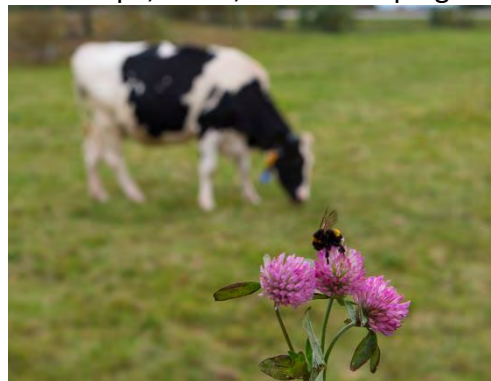
Årsutställningen handlade om ekosystemtjänster i Vattenriket.

Myshörnan fick vintertema med vintervepa, brasa, stenar och pingvin.

I hörsalen hänge John Halléns fotoutställning Minimonster under våren.

Under hösten kom en Patrik Olofssons utställning om ekosystemtjänster till hörsalen.

4.5. Kommunikationsinsatser

Vi har fortsatt att arbeta med ett brett perspektiv på kommunikationsinsatser under 2017 tillsammans med kollegor inom Biosfärvdelningen. Kommunikationen spänner från "mun-mot-mun-information" som föredrag och utbildning av ambassadörer, via analog media som trycksaker till digitala media som filmer, ljudfiler och över till sociala media som hemsida, facebook och instagram.

Vi har fått stort genomslag för våra kommunikationsinsatser både mätt i antal tidningsartiklar, antal besök på hemsidan, antal gillare på facebook och i antal utbildade biosfärambassadörer.

Vi har syns och hörts väl i media, både i fackpress, rikspress och lokalpress, riksradio och lokalradio. Vårt samarbete med lokaltidningen Kristianstadsbladet har

fortsatt genererat många stora pluggannonser.

En marknadsföringskanal som blivit allt viktigare och tydligare under året är TripAdvisor. Många besökare hittar till naturum just via TripAdvisor.

Den som söker på TripAdvisor efter "naturupplevelser i Skåne" hittar naturum Vattenriket på första plats. Likaså den som söker efter besöksmål i Kristianstad.

Även under 2017 fick naturum utmärkelsen **Certificate of Excellence**.

En viktig ny del i kommunikationsinsatserna 2017 var satsningen på Tranvårdar som beskrivs under övrig utveckling.

5. Utvärdering av personal

5.1. Utvärdering av personalinsats

Under året har vi ökat antalet dagar då naturum haft hjälp av timanställda naturumvårdar. Totalt under året har vi haft 403 timanställdspass jämfört med 357 året innan. Anledningen är bland annat nedsättning i tjänst för den fasta personalen.

6. Utvärdering av kompetensutveckling av personal

Under denna punkt sammanfattas och utvärderas kompetensutvecklingen för naturums personal. Om planerade åtgärder inte genomförts, beskriv orsaken.

6.1. Utvärdering av kompetensutveckling av personal

Under 2017 har kompetensutveckling bland annat skett genom följande insatser:

- Januari: Uppstartsdag med studiebesök på Fulltofta naturcenter
- Februari: Administrativ utbildning i upphandlingssystemet Proceedo
- Februari: Utbildning i konferenssystem Skype för företag
- April: Euromab konferens i Frankrike
- April: Naturvägledning med fåglar som tema Getterön
- April: Regional naturumträff Getterön
- Maj: Projektledarutbildning
- Maj: Naturguidning och artkunskap med Pav Johnsson
- Juni: KLK-dag
- Juni: Administrativ utbildning arbetsskada/tillbud i systemet LISA
- September: Planeringsdag naturum och Biosfär med guidning på Ekotopia
- November: Naturvägledning med storytelling som tema
- November: Projektledarutbildning
- November: Biosfär 2017
- December: KLK-dag med föreläsning om gott värdskap

7. Utvärdering av förnyelse av fast utställning

Naturums uppdrag är att visa vägen ut i Vattenriket. Under våren har besöksplats Äspet fått ett nytt fantastiskt utemuseum. I anslutning till det har naturum genomfört flera aktiviteter med koppling till havet. Utöver det har flera delar i naturums egen utställning rustats upp.

7.1. Utvärdering av årets förnyelse av fast utställning

De två större insatserna i naturums utställning under 2017 är ny Opteryx film och modulen Ny i Vattenriket.

Den nya Opteryxfilmen som vi kallar Skogsbad tar med besökarna på en njutningsfull åktur genom bokskogar och porlande bäckar – från sluttningsskogarna på Linderödsåsen ända ut till Gropahålet och havet. Den hade premiär på februarilovet och mottogs väl av besökarna.

Modulen Ny i Vattenriket är en pekskärm där besökarna kan få veta mer om Vattenriket och naturum på tio språk. Pekskrmen i receptionen välkomnar nya besökare med korta texter. Skärmen är en konkret del i projektet "Ny i Vattenriket". Dessutom gjorde Hanan Alkhuder, jurist från Syrien, praktik på naturum Vattenriket. Genom sitt modersmål, arabiska, och ett brett kontaktnät blev hon en genväg till att nå fler besökare. Hanan översatte affischer om naturums program till arabiska och agerade kontaktperson. Till familjeaktiviteten tranprat bjöd Hanan in nya deltagare genom föreningen Arabiska barn. Naturvägledare Sam Peterson berättade på lätt svenska om tranornas spännande liv och Hanan översatte till arabiska. Det blev en lyckad aktivitet med hela 60 deltagare.

Den nya Opteryxfilmen Skogsbad fick fina recensioner i form av alkottar.

Den nya pekskrmen visas av Hanan, som fick ett nystartjobb på naturum.

Ytterligare insatser i utställningen:

- Modulen BIOSFÄR uppdaterad med 2016 års händelser.
- Ny skylt Vattenrikets vänner i anslutning till vänföreningens 5- års jubileum.
- Samtliga utställningstexter på engelska och tyska i anslutning till respektive modul.
- Kamera i knipholkarna utanför naturum med skärm inne på naturum.

7.2. Budget och finansiering för förnyelse av fast utställning

I budget har vi haft 185 000 till naturums utställning. De personella resurserna som lagts ner har till största del varit insatser från naturinformatör, utställningstekniker och naturumföreståndare och omfattar minst 200 timmar.

7.3. Förankring

Nya förslag till utställningsdelar har tagits fram tillsammans med naturums medarbetare och Biosfärvärdningens infogrupp.

8. Utvärdering renovering, förändring av fastighet/lokaler

8.1. Utvärdering av renovering, förändring av fastighet/lokaler

År 2017 började med golvrenovering i hörsalen efter den större vattenläcka som drabbade naturum i slutet av 2016. Det var ett rör i restaurangen som sprang läck och som rann rakt ner i naturums hörsal och täckte golvet med vatten. Golvet var på tork i flera månader och har sedan bytts ut till ett kubbgolv i rökt ek. I skrivande stund är det problem med ytbehandlingen av golvet som inte blivit korrekt utförd.

9. Utvärdering av övriga insatser

9.1. Utvärdering av övriga insatser

Under 2017 har vi varit med och utbildat Biosfärvärdare, vi har utbildat feriearbetare och tillsammans med dem utbildat miniambassadörer på Biosfärvärdare. Vi har satsat stort på Pulken under trantiden genom vår utbildning av Tranvärdare och vi har fortsatt våra åtgärder för att gynna den biologiska mångfalden runt naturum genom att ytterligare förbättra bihotellet och lägga ut ytterligare sandlimpor till de vilda bina.

Vi har fått "Olympiadytan" mellan parkeringen och naturum åtgärdad med ny sand utan föroreningar och nytt skärmtak.

Den efterlängttade kungsfiskaren av mosaik har åter kommit upp och visar vägen till naturum.

Tranvärdar

På trandagen den 25 mars gick startskottet för tranfesten vid Pulken. Nytt för i år var att Pulken bemannades av Tranvärdar.

Tranvårdsprojektet är ett samarbete mellan Vattenriket, Nordöstra Skånes fågelklubb, Naturskyddsföreningen och Vattenrikets vänner. Vårdarna har fått en utbildning om tranor och Vattenriket. Föreningarna får en liten ersättning för att medlemmarna ställer upp.

Tranor på arabiska

Under 2017 har vi intensifierat vårt arbete med integration. Ett viktigt steg var när vi kunde anställa Hanan från Syrien på ett nystartsjobb. Hanan har med sina språkkunskaper och sitt kontaktnät gjort att vi kunnat nå ut till målgrupperna. Bland annat har vi haft tranprat för små öron på naturum och en tranbuss till Pulken för arabiska familjer.

Äldredag på Ekenabben

Det var full rulle på Ekenabben. Många ville lyssna på dragspelsmusik, fika och grilla vid sjön. Andra följde med på naturvandring med Vattenrikets vänner. Under de stora ekarna vid fågeltornet höll naturums personal i qigong och skogsbad. Mycket uppskattade programpunkter för de över 100 deltagarna.

Biosfärläger

I Vattenriket är vi rika! Inte bara på vatten, utan på alla de nyttor, ekosystemtjänster, som naturen ger oss helt gratis. Naturens nyttor var temat för årets biosfärläger.

De 20 lägerdeltagarna fick besöka många av Vattenrikets vackra platser och lära känna flera av de människor som drar nytta Vattenrikets ekosystemtjänster; alltifrån akvarellmålning tillsammans med en konstnär vid fina Vramsån till närkontakt med naturvårdande kor hos en strandängsbonde intill Hammarsjön.

Pedagogisk verksamhet

Under året har naturums pedagog mött barn, elever, studenter och lärare från alla möjliga verksamheter. Vi har arbetat kring en mängd olika innehåll med en mångfald av metoder, både på naturum och på olika platser i Vattenriket. Bland annat har fyra- och femåringar fått sin första förstahandsupplevelse av en vätters i en vårsprudlande hasseldunge i naturreservatet Norra Lingenäset, nyanlända svenskar i blandade åldrar från en förberedelseklass har förundrats över tusentals trumpetande tranor vid Pulkens strandängar, upptäckarglada mellanstadieelever iförda vadarbyxor har tillsammans med lärarstudenter och lärare från Högskolan Kristianstad undersökt det spännande livet bland tången vid vårt nya utemuseum Äspet, vetgiriga sexor har lekt ekosystemtjänstdetektiver i blandskogarna på Balsberget och gymnasieelever från naturvetenskapliga programmet har i samarbete med Vattenrikets limnolog bidragit till ökad kunskap om Vramsåns myllrande småkrypsliv.

Kungsfiskare på plats

Sedan naturum Vattenriket invigdes har en kungsfiskare i skimrande mosaik visat vägen från Härlövsängaleden till naturum Vattenriket. En söndag förra sommaren föll kungsfiskaren ner. Mosaiken trillade av och den tappade sin stjärt. Läget såg dystert ut... Tills den kunde räddas med hjälp av ett generöst bidrag från 5-årsjubilerande vänföreningen Vattenrikets vänner. C4 Teknik hjälpte till att få upp kungsfiskaren på sin nya stabila sittpinne och nu sitter den där och glänser som en riktig juvel med näbben riktad mot naturum.

Invigning Utemuseum Äspet

På Världshavens dag den 8 juni invigde vi nya Utemuseum Äspet med tal, fika, fågelbingo och håvning. Utställningen berättar om livet under ytan, sjunka skepp och skatter, Åhus badliv och mycket mer! Under sommaren har naturum hjälpt besökare undersöka livet under ytan, vilket beskrivs närmare under punkt 4.

Café Årum fick ny restauratör

På naturums andra våning finns Café Årum med härlig utsikt över staden och naturumsjön. I juni flyttade Alexandre Albaret in i restaurangen.

Här serverar han mat och fika som lagas från grunden av närproducerade råvaror. Lamm, ekologisk sparris, jordgubbar och primörer från Rathckegården i Yngsjö är några exempel.

Ny bok om Vattenriket

Det har gått lite drygt tio år sedan Patriks förra bok om Vattenriket kom ut. Under ett par år har vi arbetat tillsammans med Patrik för att göra verklighet av bok nummer två. Ämnet är detsamma, men upplägget lite annorlunda. Den nya boken "Vingar över Vattenriket" är en lättsam naturfotografisk dagbok från exkursioner i Vattenriket som finns både på svenska, engelska och tyska.

Läsaren tas med på en resa genom ett år i Vattenriket. Varje månad har ett eget kapitel. Februari har rubriken "Utterfrossa", mars heter "Där tranor dansar" och december "Gåsatider".

Sommarlovssatsningen

Mellan juni och augusti genomförde naturum 24 sommarlovsaktiviteter som finansierades med statliga medel. Det blev många härliga möten och upplevelser tillsammans med människor i alla åldrar och med olika bakgrund.

Vid 18 tillfällen håvade vi småkryp vid naturums håvningsbrygga. Fyra gånger upptäckte vi myllret bland tången vid Snickarhaken i Åhus och under två dagar kunde små och stora delta i naturums sommarolympiad. Sammanlagt deltog över 1350 nyfikna och leksugna barn och vuxna. Vi räknade till exakt lika många flickor som pojkar, totalt över 750 barn i olika åldrar. Mer än 10% av alla deltagare hade annat språk än svenska som modersmål (turister ej medräknade). Vår receptionist Hanan med syriskt ursprung gjorde bra reklam på arabiska för våra aktiviteter.

Naturvårdsverkets utvärdering

Vart femte år utvärderas landets naturum av Naturvårdsverket. I år var det naturum Vattenrikets tur. Betyget blev gott! Kraven på bemanning, utställning och verksamhet uppfylls med råge.

Naturum fick tummen upp både när det gäller Naturvårdsverkets formella krav och utlåtanden från Centrum för naturvägledning och Naturhistoriska riksmuseet.

Naturvårdsverket lyfte fram naturum Vattenrikets tematiska arbete. "Det ger en tydlig röd tråd som kan kommuniceras både utåt och inåt, och leder till att verksamheten känns aktuell och relevant. Det ger också personalen möjlighet att fördjupa sin kompetens inom olika ämnesområden och resulterar i ett rikt utbud av aktiviteter som kan återkomma även senare år."

Verket uppmärksammade också naturum Vattenrikets arbete med kommunikation och attitydförändringar. "Naturum har flera bra exempel på hur man med humor och lite udda grepp kan få folk intresserade.

Naturum Vattenriket arbetar också med att förmedla det samhällsekonomiska värdet i både naturum och naturen för att åstadkomma förankring och förståelse för verksamheten."

Biosfärklassrummen med håvningsutrustning fick beröm, liksom Vattenrikets vänner och tranvårdar.

Jamboree 17

Under eftermiddagen den 10 augusti hade vi minst 500 scouter i olika åldrar som håvade, snorklade, testade vadarbyxor och förundrades över den myllrande mångfalden bland tången vid Östra Sand. Allt fungerade väldigt smidigt, trots att vi inte hade så mycket material att låna ut och särskilt med tanke på mängden besökare. Alla var väldigt bra på att turas om att använda håvar och annat material. Inget bråk eller stök på något sätt – bara vänlighet, omtänksamhet och nyfikenhet.

10. Uppföljning

Punkt 10 beskriver hur verksamheten har följts upp.

10.1. Besökarundersökningar

Under 2017 har inga besökarundersökningar genomförts.

10.2. Naturums statistik

Naturums statistik har rapporterats varje månad under 2017.

10.3. Tankelistning

Tankelistning genomfördes under hösten i samband med aktiviteten Skogsbad. Ett skogsbad är en guidad vandring i skogen där vi aktiverar våra olika sinnen för att vara här och nu. I anslutning till den har de tre naturvägledarna utfört varsin tankelistning. Vi fick totalt in 18 olika svar. Samtliga svar fanns glädjande nog inom toleranszonen. Tankelistningen finns som bilaga till denna verksamhetsberättelse.

Punkt 11 redovisas i en särskild excelfil.

11. Budget för naturum

För varje naturum ska ekonomisk redovisning ske enligt särskild excelfil. Fyll endast i siffror. Eventuella kommentarer till uppgifterna kan göras i text under tabellen eller här. Denna tabell ser likadan ut som den bidragsredovisning som de statliga naturumen gör till Naturvårdsverket.

	Totalt		
	Summa kostnader	4 957	
	Summa intäkter	4 957	
naturum, ange namn	skriv in namn på naturum		
	Totalt (netto, kostnader)	Kostnader (brutto)	Intäkter (brutto)
Övergripande arbete naturum	0	350	350
Drift och underhåll naturum - BARA statliga	Totalt (netto, kostnader)	Kostnader (brutto)	Intäkter (brutto)
Drift och underhåll sv NV-hyrd fastighet	0		
Summa	0	0	0
Friluftsliv och information	Totalt (netto, kostnader)	Kostnader (brutto)	Intäkter (brutto)
Information (skyltar, broshyrer, utställningar m.m.)	0	155	155
Information (tillfälliga utställningar)	0	30	30
Summa information	0	185	185
	Totalt (netto, kostnader)	Kostnader (brutto)	Intäkter (brutto)
Naturvägledning (ej personal)	0	234	234
Naturvägledning (personalkostnader)	0	4188	4188
Summa naturvägledning	0	4422	4422
Summa friluftsliv och information	9214	4607	4607
Uppföljning	Totalt (netto, kostnader)	Kostnader (brutto)	Intäkter (brutto)
Uppföljning friluftsliv och information	0		
Ansvar		2017	
21421	Naturum	11 438,0	
Akt			
1400	Gemens kostnader-intäkter	53,0	
1401	Personal	3 636,0	
1402	Tim- och visstidsanställn	602,0	
1403	Kompetensutveckl personal	35,0	
1404	Hyres- och lokalkostnader	6 871,0	
1405	Arbetsplatskostnader	55,0	
1406	Arbetsplatskostnader IT	91,0	
2950	Försäljningsverksamhet	-40,0	
2951	Naturumverksamhet	0,0	
2952	Hörsalen	-50,0	
2953	Utställningar	185,0	

Bilaga: Tankelistning hösten 2017

Under hösten har vi genomfört aktiviteten Skogsbad. Ett skogsbad är en guidad vandring i skogen där vi aktiverar våra olika sinnen för att vara här och nu. I anslutning till den har de tre naturvägledarna utfört varsin tankelistning. Vi fick totalt in 18 olika svar. Samtliga svar finns glädjande nog inom toleranszonen.

Skogsbad - rofylld vandring i Vattenrikets skogar

Upptäck skogens lugnande verkan med vår naturvägledare. Medan vi promenerar i varierat tempo varvar vi tystnad, avkopplande och fokuserande sinnesövningar med prat om varför vi mår bra av att vara i naturen. I Japan kallas detta shinrin-yoku som betyder skogsbad. Vandringarna går i kuperad terräng över stenar och rötter. Genomförs vid minst tre deltagare. Samling kl 11 och avslutning senast kl 13.30 på respektive plats.

FORSAKAR: Söndag 10 september, samling vid Forsakars parkering.

ÄSPET: Söndag 17 september, samling vid Utemuseum Äspet vid Snickarhakens parkering.

BALSBERGET: Söndag 24 september, samling vid parkeringen på Balsberget.

Övergripande syfte och önsketanke

- Vi vill att besökarna ska inse att man kan använda naturen i vardagslivet för att bli avslappnad och för att få återhämtning.
- Vi önskar att besökarens reflektion efter ett skogsbad kan vara: "Det här ska jag göra på egen hand för att slappna av!"
- Vi vill att besökarna efter Skogsbadet känner sig avslappnade.

Frågeställning "Vad tar du med dig härifrån efter skogsbadet idag?"

Svar

Lugnt o skönt, bra väder! Positivt överraskad. Kom verkligen ner i varv. Bra "övningar". Lagom tid! Tiden gick snabbt. Kan verkligen rekommendera detta vidare!

En härlig dag med proffsig ledare och trevliga kamrater. Vi lärde oss mycket! Tur att jag hade stavarna...

Bedömning

Lugn promenad fin natur. Lära barnbarn om lugnet i naturen. Ta med liggunderlag ut i naturen och bara vara. Göra mandala i naturen och vid havet.

Lugn. Glädje. Stillhet. Rörelse. Upplevelser.

Ett inre lugn. En naturupplevelse (djur och växter). Nya stigar i välkänd skog. Glädje.

Skogsbadet renade mina sinnen så att de fungerade med ökad känslighet. Skogen doftade, hördes, luktade och syntes på ett annat sätt än det vanliga. Jag upptäckte detaljer och helheter. Skogsbadet gav verkligen mersmak.

Ett fint tillfälle att bli vän med skogen och lära känna dess kraft.

Jag tar med mig: Lugn och ro. Glädje. Sinnesfrid. Trygghet. Gemenskap. Mer känsla (för naturen och för fler skogsbad). Kunskapstörst (vill veta mer om naturen.) Bra med en halvtimme längre, ni har så mycket att ge, då blir det lugnare.

Jag tar med mig en sommarkänsla trots höst. Hallonsmak och ligga o vila i solen.

En skön, avkopplande upplevelse. Verkligen vilsamt och skönt.

Höstluftandning. Barrbroskskivling. Naturmandala. Spegel vänd uppåt. Trädskronornas rörelser. Qigong ute. Rönnsbärdricka. Svampmångfald. Innehållsrik och ögonöppnande timmar med inspirerande ledning. Avkopplande! Intressant!

Jag tar med mig lugn och ro, glädje, rikedom, gemenskap, kunskaper, harmoni. Att dela och dela med sig. Skönhet, rörelse, måbra känsla. Tack för en skön stund i naturen!

Rogivande. Avkopplande. Harmoni. Inkännande av alla sinnen. Behaglig känsla. En skön vandring. Att vandra i tysthet.

Träden svajar. Susar. Fåglars läte. Lugn. Tystnad. Upplevelse. Nya kunskaper.

På jorden i dess myllrande mångfald- via växternas och trädens gemensamma uppåtriktning bland ett grönt grenverk med blå himmel, vita moln.. enheten därovan.. och människosjälens lättar och följer med.. för en stund.. med ro som följd.. tills vidare ev...

Härligt att gå på mossbevuxen mark i tystnad. Och att vila.

Lugn. Sinnesro. Trädens sus i vinden. Solens värme. Närvarande i nuet.
Avkoppling.

Naturen. Stillhet. Upplevelse. Vidga mina sinnen. Tystnad. Lära nya saker,
begrepp. Reflektera.

